

Husdyrbruget i Danmark.

Af Professor B. Prosch.

I indebærende Juni Maaned afholdes paa Foranstaltning af det store centrale franske Landbrugsselskab en international landøkonomisk Kongres i Paris. Forud for denne og som oplysende Meddelelser til denne har det nævnte Selskab søgt at fremkalde en Redegjørelse for Agerbrugets og Husdyrbrugets Tilstand i de forskjellige agerdyrkende Lande, og ved det lgl. danske Landhusholdningselskabs Omsorg er der ogsaa for Danmarks Vedkommende fremsendt en saadan Redegjørelse, omfattende 13 specielle Afhandlinger af de enkelte Grene vedrørende Landbruget i dets Helhed (se Landhusholdningselskabets Aarsberetning for 1877). Blandt disse Afhandlinger, der velvillig bleve udarbejdede af anerkjendte Fagmænd, findes for det danske Husdyrbrugets Vedkommende den her meddelte Afhandling af Prof. Prosch. Den højtærede Forfatter har vel ment, at det nærmest vilde være den sidste Halvdel af hans for Udlændige bestemte Afhandling, der egnede sig til at gjengives paa Dansk, men da ogsaa den første Halvdel paa en særdeles klar og overstuelig Maade gjør Rede for Forhold, hvorom Oplysning ellers maa søges paa mange forskjellige Steder, saa ere vi forvisse om, at ogsaa denne vil modtages med Tak af Læserne, og vi gjengive derfor her Afhandlingen i dens Helhed. —

Red.

*

I Følge den nøje naturlige Sammenhæng mellem Agerbruget og Husdyrholdet har dette sidste maattet bøje sig efter de Svingninger, som indgribende Forandringer i politiske, Handels- og især i Ejendomsforhold gjennem Aarenes Lob have medført for Jordens Benyttelse.

Saael Hesten som Kvæget have havt hjemme i Danmark forud for Landets første Bebyggelse. Kjæver og Tænder af Heste ere fundne i den senere Stenalderes Døsser; men det er først i den ældre Jernalder, at der kan paavises utvilsomme Tegn paa Hestens Brug, eftersom der ikke er fundet Sporer og Vidsker i Grave, som hidhøre fra tidligere Tidsrum. Urogen har været Gjenstand for Jagt lige fra de ældste Tider, og der findes jævnlig i Tørvemoserne Skeletdele, især Hovedstaller, af de to Former af Dyr, frontosus (Nilsson) og longifrons (Owen), der ere de første Udtryk for Kvægets Tilpasning til Husdyrlivet.

I Behnstiden lagdes af politiske Grunde stor Vægt paa Hesteavlens, og rundt om i Landet benyttedes de gunstige Betingelser for Opdrættet, saaledes at de store Gaarde, Kongsgaardene og Klostrene, allerede tidlig vare bekendte for deres til Krigsbrug vel stikkede Heste. Ved Reformationens Indførelse samledes de paa Kloster- og Krongodsferne spredte Stutterier efterhaanden til det i sin Tid berømte kongelige Stutteri paa Frederiksborg. Efter at Adelens politiske Rolle var blevet formindsket, tabte Interessen for Avlen sig meget paa de store Gaarde, og ofte klagedes over, at de paa Godsfernes Overdrev nærede Heste i Bøndernes Eje ikke havde den til Krigsbrug nødvendige Størrelse og Styrke. I de heldigere Egne, især i Fjordtragterne med deres gode Enge, vedligeholdte Hesten dog sit gode Navn som Krigshest, og var som saadan altid meget søgt i Udlandet. Kvægavlen kunde ikke naa noget højt Trin, saa længe den af Godsvæsenet følgende Deling af Jorden i Hovedgaarde, som dreves ved Høveri, og i Bøndejord ligefrem førte med sig, at Kvæget i Fælleshjorde græssede paa Udmarkerne, medens de om Bøndefamiliernes

Sammenhobning i Landsbhyer liggende Indmarker forbeholdtes den nødvendige Kornavl. Kun Hovedgaarde fedede Stude ved Hjælp af Bøndernes Kornafgifter, medens Bønderne ved Siden af de nødvendigeste Malketøer til Husholdningsbrug nærmest lagde Vægt paa Opdræt af Ungkvæg. Men ved Fællesskabets og senere ved Høveriets Ophævelse forandrede Tilstanden ganske; Landbruget gik rast frem; Hestene kunde indskrænkes i Tal, da Pligtjørsklerne faldt bort, og ligesom Hestene nu kun tjente Agerbruget, saaledes fik de ogsaa efterhaanden ganske deres Præg deraf; og ved den bedre Ernæring af Kvæget paa gode Græsmarker i ordentligt Sædskifte udviklede det sig dels til mere velbygget Rjødqvæg, dels og især til jævnt godt og undertiden endog fortrinligt Malketvæg.

Hesten. Hesten synes ikke at være af samme Oprindelse i Island og paa Øerne; paa først nævnte Sted er den nemlig en Afslægter af den store Nordsrace; men paa Øerne synes den ligesom den skaanste Hest at være kommet øster fra, idet den endnu i Begyndelsen af Aarhundredet frembød stor Lighed med den tatariske Race. Nu for Tiden er det kun i fjærne Afkroge, i smaa Ejeres Hænder, at man endnu finder Bevninger af den oprindelige Stamme; thi under Landbrugets Udvikling har der fundet en stærk Blanding med jydsk Heste Sted. I Stedet for den tatariske Form med den smalle, skarpe og kantede Krop, den omvendte Hals, det fremstikkende Hoved, de faste Bove og det afflydende Kryds viser den sjællandske Landhest som oftest en god Brystbrede, en vel sluttet og trivelig Krop og et tilrundet Kryds. Halsen er vel endnu vel rejst, men sværere end før, og samtidig er Boven blevet løsere og Manken lavere. Hovedet har bevaret mest Lighed med den tidligere Form, og frembyder en flad Pande, en fin og tilspidset Næse med store og aabne Næseboer, samt store Øjne og vel ansatte Øren. Temperamentet er ogsaa det samme, og i Livlighed, Røjsomhed og Udholdenhed staaer den ikke tilbage for nogen anden Landrace. Højden er hyppigst imellem 60 og 62 Tommer (1,57—1,62 Meter). De

bedste Stammer findes i Nordsjælland, og om end Stutteriet paa Frederiksborg tidligere har havt nogen Del deri, saa synes dog det lette, sandede og bakkede Terræn at have havt den væsentligste Indflydelse i saa Henseende. — Den jydsk Hest fra de bedste Egne (fra Thy, Salling og især fra Randers Opland) er lidt over Mellemstørrelse (62 à 64 Tommer eller 1,62 à 1,67 Meter), bred af Bringe og Bryst, med et lige, bredt og kraftigt Kryds, samt flade, stærke, ofte lidt retstaaende Bagben. Den har en kort og svær Hals, et kort Hoved med flad og bred Pande, middelftore og klare Øjne, men ofte noget lavt ansatte og vide Øren. Temperamentet er livligt og fromt, og Hesten viser sig nøjsom og udholdende under vekslede Bejrlig og mindre god Pleje. I Henhold hertil er den ikke blot en god Arbejdshest, men ogsaa vel stikket til Artilleri og Træn, hvorfor den ogsaa ved enhver Udsigt til Krig begjærlig søges af Hestehandlerne. Derimod opfylder den mindre godt Nutidens Fordringer til den egentlige Kavallerihest, om den end paa Grund af sin Villighed og Bøielighed udretter noget mere i denne Retning, end man efter Bygningen alene skulde dømme.

Hestestanden var i 1876 352,272 Stykker, hvoraf 186,487 paa Øerne og 165,785 i Sjælland. Der taltes 4,233 Hingste (hvoraf 2,743 paa Øerne 1,490 i Sjælland), 116,052 Vallaker, 175,712 Hopper og 56,275 under 2 Aar. Af samtlige Hingste vare 3,832 af Landracen, 60 af Fuldblod og 233 af Haldblod. — I de 11 Aar fra 1865 til 1875 har Udførselen af Heste oversteget Indførselen med i Gjennemsnit 7,364 Stykker.

I Danmark anvendes for Tiden ingen særlige Midler til Hesteavlens Fremme; der findes hverken Stamstutteri eller Landstutteri, men der uddeles aarlig c. 20,000 Kr. i Præmier til Hingste ved Hingsteskuer, som afholdes paa tolv forskellige Steder i Landet. I Aaret 1843 oprettedes et Landstutteri, som i 1852 normeredes til 40 Stykker, dels af Coachhorse Racen, dels af Frederiksborg Stutteri-Race; men dets Indflydelse var ikke heldig paa Landavlens og tilfredsstillende ej

heller Rytteriets Fordringer, hvorfor det atter ophævedes i 1862. — I de nyeste Tider har der dog været Tale om at gjenoptage Forsøget med at udstationere Hingste, nærmest af Fuldblod, for at kunne frembringe de til Armeens Brug nødvendige Remonter; denne Institution skulde da ledes af rent militære Hensyn og staa under Krigsministeriet; men hidtil er der ikke gjort offentlige Skridt for at falde Institutionen i Live.

Som allerede nævnt dannedes der kort efter Reformations-tiden et kongeligt Stutteri paa Frederiksborg af de tidligere paa Kron- og Klostergodserne spredte Hestehold. Dette Stutteri lededes i flere Aarhundreder efter de samme Principer, som alle andre samtidige Hoffstutterier; ved Siden af de allerede vel ansete originale Stammer anvendtes Hingste af orientalsk, men især af spansk Race, og Opgaven var at danne en fuldenbt Ridehest med Karrouselridtet som Prøvesten; i den Hensigtattes ogsaa en dygtig Ridekole i Forbindelse med Stutteriet, og Stamhingstene holdtes under streng Dressur ved Ridestolen i Kjøbenhavn de 9 Maaneder af Aaret, saa at de kun tilbragte selve Bedækningstiden paa Frederiksborg. For henved et hundrede Aar siden begyndte det imidlertid at tabe en Del af sin tidligere Anseelse, især efter at der var blevet gjort udstrakt Brug af Krydsning med alstens Racer for at modvirke det nære Slægtskab, som allerede den Gang begyndte at faa Skyld for alle Misligheder ved Avlen. Da den naturlige Grund imidlertid laa i en utilstrækkelig Ernæring i Overensstemmelse med den Tids Hærdningsprinciper, gif Racen stadig mere tilbage under den lige saa stadig videre gaaende Krydsning, og i Aarene 1830 til 1840 reduceredes det saa stærkt, at det kom en virkelig Opløsning meget nær. Fra et gennemsnitligt Tal af 200 sank Tallet af Følhopper nemlig ned til 20 à 30, og med dette Tal gjordes forskjellige Forsøg dels paa at gjenoprette den gamle Race, dels i Mangel heraf paa at frembringe en Halvblodsform i Lighed med den engelske Jagthest. Men da man for at opnaa dette Djemed

stadig søgte Hjælp i Krydsning dels med Fuldblod, dels med orientalsk Blod, og rent oversaa Plejens og Dressurens afgjørende Betydning, mislykkedes Forsøgene stadig, saa at Stutteriet i Maret 1871 gik over i private Hænder, og i 1876 ophævedes det fuldstændigt, idet de tilbageværende Avlsdyr bortfulgtes ved offentlig Auktion.

Kvæget. Ogsaa Kvæget synes fra først af at være af forskjellig Oprindelse Øst og Vest for Store Belt. Paa Sjælland har saaledes tidligere levet en lille, højbenet, smal, kantet Race af sort, brunrød eller blaffet Farve; den synes ganske at stemme overens med den lille skaanske Dø, og gjengav saaledes her i Landet den lille Overgoxe Bos longifrons (Dwen) paa samme Maade, som flere Overgracer i Würtembergs „rauhe Alp“ endnu minde om det finhornede eller hornløse Kvæg, som fandtes i Tydskland paa Tacitus's Tid. Denne Race er under Landbrugets Fremskridt i de sidste Mennestealdrer ganske fortrængt, eller gaaet op i det indførte jydsk og Angler-Kvæg.

I Sylland er Kvægets Slægtstam med de forskjellige Lavlandsracer i Nordseebækket aldeles umiskjendeligt, og især er det til det hollandske Kvæg, at det knytter sig ved Form, Farve og Anlæg, kun at det sjældent overstrider Mellemstørrelsen, og jævnligen endog staaer under samme, i de Hedeegne nemlig, hvor en mager og sandet Jordbund kun yder en knap og uregelmæssig Næring. Det jydsk Kvæg minder saaledes i mange Henseender om en vestlig Udløber af den hollandske Moderrace, nemlig om Bretagne-Kvæget. — I Syllands frugtkarere Egne har Kvæget en bred og dyb Krop, idet Ryggen er bred og lige, uden opstaaende Manke; Lænd og Kryds ere ligeledes brede, og Ribbenene ere vel rundede; Forkroppen er noget svær, ligesom ogsaa Halsen er tyk med en temmelig stor Doglap; Hovedet er langt og nedtil bredt, med fortil vendende noget grove Horn, og endelig ere Lemmerne kjødfulde og noget svære af Knokler. Huden er tyk, men blød og løs og tyder paa stor Trivselighed. Farven er temmelig ensartet

fortbroget, snart med fremherstende hvid, snart med fremherstende sort Farve; hyppig gaaer ogsaa den sorte Farve over i en graablakket, og de saaledes farvede Dyr ansees af Mange for at være finere og mere trivelige end de, hvis mørke Pletter ere blank sorte. I den sydlige Del af Sylland, omkring Ribe, ere sorte og blaastimlede Individer ikke sjældne; disse agtes dog i Almindelighed ikke saa højt som de brogede.

Det jydsk Kvæg er ikke ganske ensartet i sine Anlæg, efter som det paa Vestjiden og Nord for Limfjorden er noget bredere, dybere og sværere, hvorfor Studehold og Fedning her udgjøre den fremherstende Brug, medens det derimod paa Østjiden mere uddannes til Mælkekvæg og som Følge heraf frembyder næsten lige saa stærkt udviklede Mælkeredstaber som Anglerkvæget. Det jydsk Kvæg bruges vel endnu ikke saa Steder til Arbejde, men der tages dog intetsteds Hensyn til Arbejdsanlægget ved Udvalg til Avl. Mejeribruget er i stadig og rask Tiltagen, efterhaanden som der mere planmæssig lægges Vægt paa at udvikle Mælkehelsen; en jævn god Ko af Mellemslags malter en 12 til 1400 Potter om Aaret, men hvor man i mindst 3 til 4 Slægtled har anlagt Udvalg og Pleje med en forøget Mælkehelse for Øje, driver man det uden stor Vanskelighed op til omtrent 2000 Potter. — Fedningen er især almindelig, hvor der findes udstrakte Enge, og synes efter den Forkjærlighed og Digtighed, med hvilken den ledes, at have lyse Udsigter, især nu efter at de bedre Forbindelsesmidler, fornemmelig Jernveje, ere blevne gennemførte, og den direkte Afkobling til England har vundet stedse større Indgang. For Tiden udføres dog endnu en stor Del i halvfed Tilstand for at fuldende Fedningen paa de slesvigsk og holfstensk Marstenge.

Maalet af en jydsk Tyr af Lemvig-Stamme, 3 Aar gl., viste i Længde 66 Tommer, samt et Brystomfang af 76 Tommer; ældre Tyre have omtrent samme Længde, men Brystomfanget stiger til 82 Tommer. — Koen af Fedestamme har en Længde af 60 Tommer, og et Brystomfang af næsten 72

Tommer (Mellemtal af 10 Maalninger af udoagne Køer fra Lemvigegnen og Mors); Koen af Mælkeslags har en Længde af 57—58 Tommer og et Brystomfang af 65 Tommer (Mellemtal af 28 Maalinger). Der findes imidlertid ogsaa meget smaa Køer i de magre Hedeegne; saaledes have et Maal af en lille fin graa Ko, som i en Alder af 8 til 9 Aar kun var 52 Tommer lang, og havde et Brystomfang af 57 Tommer. Paa den anden Side kunne meget store Køer naa en Længde af 66 Tommer og et Brystomfang af 72 Tommer.

Saaledes som de jydskke Stude slagtes hos os, give de omtrent 50,4 pCt. Kjød, 5,93 pCt. Talg og 8,18 pCt. Hud. Kjødmængden (de 4 Fjerdinger) spiller dog imellem 46 og 56 pCt., da ældre Stude give et mindre Forholdstæl. I fuldfed Tilstand regnes paa omtrent 10 pCt. mere.

Anglerkvæget er en stærkt udpræget Mælkerace, omtrent af Mellemsstørrelse eller lidt derunder, med smaa Bringer, stærkt fremtrædende Manke og Skulder, en skarp Ryg, mindre vel sluttet Lænd, en dyb og hængende (især nedadtil meget bred) Bug, et smalt, kantet og ofte spidst Kryds, samt høje ilde stillede Ben med tynde, magre Laar; men det har ved Siden heraf et fint og lille Hoved, en lang, tynd og fin Hals næsten uden Doglap, samt i Regelen velrundede Ribben, og endelig meget stærkt udviklede Mælkeredstaber. Huden er tynd og fin, og i Regelen løs og blød. Farven er som oftest lys- eller mellemrød, ofte med mørkere Hoved, sjældnere broget. — Denne Race, som hører Østfiden af Slesvig til, har sit Midtpunkt i Halvøen Angel imellem Flensborg og Slesvig By, og findes i størst Renhed i de østlige Sogne. Dens højt udviklede Egenstaber skyldes især den Stadighed, med hvilken Befolkningen i umindelig Tid har lagt Vægt paa Mælkeri alene, og i Henhold hertil stadig fornyet sin Besætning ved eget Tillæg efter de bedste Køer. Den synes allerede tidlig at være overført til Fyen, saa at den saa godt som ganske har omdannet det fynske Kvæg til Lighed med sig;

og i den næste Tid er den stadig og vedholdende forplantet til Sjælland, Laaland og Falster, hvor den paa enkelte større Gaarde holdes aldeles ren. Herved er aabnet nye Kilder til Stammens videre Udbredelse, der er saa meget værdifuldere, som den stærke Søgning efter Anglerkvæg har fremkaldt en Indvandring fra Naboegne og et Indkjøb af Kalve, der i Tidens Løb turde være farlig for denne fortrinlige Races Renhed og Anseelse. — Dette Kvæg er kun Malkerkvæg; det fedes vistnok let, men giver ikke meget eller godt Kjød; men derimod giver Koen ved god Pleje i jævnt Gjennemsnit 2000 til 3000 Potter Mælk aarlig. I fortrinlige Besætninger, selv i dem paa 100 til 200 Køer, naaes saaledes ikke sjældent et Middeltal af 2700 til næsten fulde 3000 Potter; og de enkelte Køer i deres bedste Masketid have givet indtil 3800 Potter. I Almindelighed regnes paa 1 Pd. Smør af 28 Pd. Mælk; paa en veldreven Gaard paa Falster brugtes saaledes 27,84 Pd. Mælk ved stærk Fodring med Sæd, men 29 Pd. Mælk ved Fodring med Kær. Gode Gaarde paa Laaland have frembragt 164 til 174 Pd. Smør pr. Ko aarlig, og i en lille Besætning paa 10 Køer er det i 1876 drevet til 189,4 Pd. pr. Ko.

Anglerkoen har en Kroplængde af 60 Tommer og et Brystomfang af 66 Tommer (Mellemtal af 22 Maalinger paa udborne Køer af ren Race). Thyren har en Længde af 65 Tommer og et Brystomfang af 80 Tommer (Mellemtal af 5 Maalinger). En voksen Koes Vægt er imellem 600 og 700 Pd.

Kvægstanden har i den sidste Menneſkealder været i stadig og jævn Stigning. I 1838 var Tallet 854,276 Stykker, og derfra er det steget i 1861 til 1,118,774 Stykker, i 1866 til 1,193,861, i 1871 til 1,238,898 og i 1876 til 1,348,321 Stykker. Af dette sidste Tal vare 14,972 Thyre (2 Aar og derover), 898,002 Køer, 99,485 Stude og 335,862 Stykker Ungkvæg (under 2 Aar). Paa Derne taltes 9,811 Thyre lige overfor 5,161 i Sjælland, men af Stude findes kun 4,211 paa

Derne lige overfor 95,274 i Sylland. Køernes Tal deler sig temmelig ligelig imellem begge Landets Hovedaffnit; der findes nemlig 409,484 Køer paa Derne og 488,518 i Sylland. — Af fremmede Racer er det kun Korthornet, som spiller en vis Rolle; der tælles 786 Tyre af denne Race i Danmark, og disse fordele sig med 317 paa Derne og 469 i Sylland.

Som Udbytte af Kvægholdet udføres ikke alene betydelige og stigende Mængder især af Smør, men ogsaa af Kjøb; desuden udføres levende Kvæg dels til de forrige Hertugdømmer, dels til England. Udførselen af levende Kvæg var allerede meget betydelig, inden Hertugdømmerne i 1864 skiltes fra Danmark; den var nemlig for det daværende Monarki i Aarene 1836—47 i Gjennemsnit aarlig 37,304 Stykker stort Kvæg og 11,833 Kalve, samt i Aarene 1852—62 61,122 Stykker. Men efter Adskillelsen er Udførselen stadig gaaet frem, og overstiger især siden 1872 langt hvad der tidligere udførtes fra det samlede Rige.

Faaet spiller ikke nogen stor Rolle i det danske Landbrug, skøndt Tallet staaer i et ret gunstigt Forhold til Folkemængden. — Det oprindelige Landsfaar er af Mellemstørrelse, imellem 20 og 24 Tommers Højde og af en Vægt imellem 50 og 60 Pd.; det er iøvrigt langt af Krop og højbenet, med en knejsende Hals, et temmelig langt Hoved med svagt hvælvet Pande, smaa Øjne og smaa oprette Øren; Hornene, som kun findes hos Bædderen, ere smaa tynde og buede, Ulden er gjerne løs, grov og ofte blandet med stride saakaldte Hundehaar, og Panden, den største Del af Kinden, samt Benene ere nøgne, 3: kun klædt med korte, glatte, tæt liggende Dækhaar. Halen var hos det oprindelige Landsfaar kort, tynd og nogen; men jævnfædtes med den bedre Pleje og den jævnlige Krydsning med engelske Racer er Halen efterhaanden bleven længere og mere laadden. Farven er gjerne hvid, men sorte Faar ere dog ikke sjældne. Frugtbarheden er temmelig stor, og hyppig fødes 2 Lam i hvert Kuld. — I de jydskedeegue findes endnu spredte Levninger af en med de „lüne-

burgsche Haideschnucken" nær beslægtet Hederace; den er meget lille (fra 14 til 16 Tommer høj), men kraftig bygget, og dækket af en kort, tæt og fin Uld, overvoget med glatte grove Dækhaar. Hornene findes hos begge Kjøen og ere forholdsvis svære og stærkt krummede. Et saadant Faar yder kun $1\frac{1}{2}$ Pd. Uld i to Klipninger, og Kroppen vejer kun 24 til 32 Pd.; men baade Uld og Kjød ere af god Kvalitet.

Faareholdet har i den sidste Menneskealder været underkastet temmelig betydelige Omstiftelser. De Merinos-Hjorde, der tidligere ikke vare sjeldne især paa større Gaarde, svinde stadig mere og mere; en Tidlang søgte man hos os ligesom andetsteds at forene Uld- og Kjødproduktionen ved at vælge Bæddere af Rambouillet eller meklenborgsk Stamme til de nærmest af Elektoralfaar sammensatte Hjorde; men efterhaanden gaaer man dog mere og mere over til det rene Kjødfaar. Ved en bedre Pleje er Landsfaaret, især i Landets frugtbare Strækninger, bragt de engelske Faar saa meget nærmere, at en Krydsning med Dishley-, med Cotswold- eller med Shropshire-Faaret giver meget heldige Resultater; og selv hvor man holder Moderstammen noget nærmere ved sin oprindelige Tilstand for at drage Fordel af dens større Røjsomhed og tildels større Frugtbarhed, bruges dog gjerne engelske Bæddere, for at gjøre de til Slagtning i første Aar bestemte Lam til en bedre Markeds-vare. Paa saadan Maade naaes gjerne en Slagtevægt af Lammene af c. 80 Pd., og af Faarene næste Aars Mid-sommer af 140 til 150 Pd. Hertil kommer et Uldudbytte af 4 til 6 Pd. ved Foraarsklipningen og af lidt over det Halve ved Efteraarsklipningen, førend Faarene tages paa Stald.

Noogle Tal ville i saa Henseende være meget oplysende. Faarestyrken har forholdsvis ikke været underkastet stor Vexel; i 1838 taltes vistnok kun 1,165,000 Stykker, men efter Land-brugets store Opsving i de følgende Tider var Tallet i 1861 1,748,500 Stykker, i 1866 1,875,052, i 1871 1,842,481 og i 1876 1,719,249 Stykker. Men i 1861 fandtes endnu

75,495 Merinosfaar og 1,186 Væddere; i 1866 var Tallet faldet til 68,594 Merinosfaar og 868 Væddere, og i 1871 fandtes kun 342 og i 1876 367 Væddere af denne Race. Og samtidig fandtes efter samme Tællinger i 1866 8404 Væddere af engelske Racer, i 1871 8,604 Væddere af Dishley Race samt 1,326 af Southdown (og anden fortuldet) Race, og endelig i 1876 8702 Væddere af Dishley og 1,618 af Southdown-Race.

Endelig skal endnu bemærkes, at den nuværende Styrke af 1,719,249 Stykker deler sig saaledes, at der findes 67,189 Væddere (paa 1 Aar og derover), 661,554 Lam under 1 Aar, 842,895 Moderfaar over 1 Aar, og kun 147,611 Bedder ligeledes over 1 Aar.

Svinet har været den samme Omdannelse underkastet, som overalt hvor Affaldet fra Mælkerierne efterhaanden er blevet det væsentlige Grundlag for dets Næring. Det oprindelige smalle og højbenede Svin er nu næsten ganske fortrængt, og en stadig Krydsning med engelske Orner især af Berkshire- og Yorkshire-Racerne har i høj Grad fremstyndet den Omdannelse, som den nye Pleje i og for sig vilde have været i Stand til at gennemføre.

I nøje Sammenhæng med Kvægstandens Tiltagen og Mejeriernes Udvikling har Svineholdet været i stadig Fremgang, og i et endnu større Forhold er Udførselen af levende Svin og af Flæsk tiltaget, især siden 1871. Tallet af Svin var i Aaret 1838 322,168, hvoraf 164,569 under 1 Aar; i 1861 vare Tallene stegne henholdsvis til 303,976 og 238,746, i 1866 til 382,512 og 322,712, i 1871 til 442,421 og 380,302, og endelig i 1876 til 503,567 ialt og deraf 441,676 under 1 Aar. Tallet for 1876 opløser sig iøvrigt i 2,710 Orner og i 58,181 Sær over 1 Aar foruden de foranvnte Grise. — Udførselen oversteg Indførselen i de 11 Aar fra 1852 til 1862 med 45,269 Stykker (foruden c. 5 Millioner Pbd. Flæsk); i Aarene 1869 og 1870 sank Udførselen af levende Svin betydelig, medens til Gjengjæld Udførselen af

Flæst steg til 9, til 12 og til 16 Millioner Pd.; men fra 1872 til 1875 har Overskuddet af Udførselen af levende Svin naaet op til 161,027 Stykker som aarligt Middeltal.

Efter den store og stigende Betydning, som Husdyrholdet har for Danmark, er det naturligt, at de veylende Grundanskuelser om Betingelserne for Avl og Opdræt, som til forskjellige Tider have været ledende for Zootechnien, i høj Grad have tilbraget sig Landbrugernes Opmærksomhed og været Gjenstand for levende Forhandlinger ved deres Møder og større Dyrstuer. Det er allerde omtalt, at det var de fra Buffon udgaaede Krydsningstheorier og den med disse i nøje Forbindelse staaende Antagelse af Slægtstabsforbindelsers Skadelighed, som fremkaldte Oplosningen af det frederiksborgske Stutteri; og naar de samme Theorier alligevel ikke synes at have øvet nogen særlig Indflydelse paa den øvrige Avl, saa sthyldes det kun Landbrugets lidet udviklede Tilstand, som yderligere trykkes ved de sørgelige Følger af Krigsaarene i Aarhundredets Begyndelse. Det sees af Aarbøgerne, at der jævnlig afgaves Hingste fra Frederiksborg Stutteri som Landbestelere; men da disse fornemmelig toges af Afkommet af de indførte fremmede, især spanske, Hingste, vare de ikke meget yndede af Landmændene, især paa Grund af deres store Ufrugtbarhed. Mere Bisald vandt derimod de engelske Hingste af Yorkshire-Halvblod, af hvilke de første allerede indførtes i 1824; deres Afkom, især med jydsk Hopper, var længe en søgt Handelsvare, og da det (som det jævnlig gaaer) over de enkelte velykkede Tilfælde blev overseet, at mange Blandinger faldt uheldig ud, fordi de ikke kunde udvikles tilfredsstillende paa det for Landracen tilstrækkelige Foder, saa holdt Brugen af disse Hingste sig temmelig længe i Landavlen. Loven af 21. Decbr. 1843 foreskrev udtrykkelig at hente Hovedstyrken af Landstodhingste fra Yorkshire-Racen, og ved Loven af 31. Marts 1852 fastholdtes det endnu, at Rekrutteringer i

de nærmeste 6 Aar skulde søges fra samme Kilde. I en kort Periode af den mellemliggende Tid nød Fuldblodet mægtig Beshyttelse og vandt ikke ringe Udbredelse; men netop fordi Forsøget dreves for stærkt, vare Stuffelserne saa mange, at Uvillien mod Benyttelsen af Fuldblod, selv indenfor fuldt be-
 rettigede Grænser, ikke siden har været til at overvinde især hos den jydsk Opdrætter. Til Sammenligning med Udvik-
 lingen i den følgende Periode er Loven af 31. Marts 1852 og de Betænkninger af Fagmand, som gik forud for sammes
 Affattelse, meget oplysende. Der er i disse nemlig kun Spørgs-
 maal om, hvilken Race der skal foretrækkes til Landstodhingste,
 thi at Krydsning er i og for sig nødvendig for at gennem-
 sbyre og derigjennem ophjælpe Landavlen, derom næres ingen
 Tvivl; i Overensstemmelse hermed skal ogsaa det kongelige
 Stutteri anlægges som Stamstutteri, fra hvilket i Tidens Løb
 Landstodhingstene skulle rekrutteres. Men kort Tid efter be-
 gyndte fra Videnskabens Side en Bestræbelse efter at aabne
 Landmandens Øje for Betydningen af rene Racer, som det
 naturlige Udtryk for en planmæssig og til Naturforholdene
 afpasset Avl, og disse Bestræbelser sloge saa godt an, at de
 store Landmandsforsamlinger i 1859 og i 1861 godkjendte
 dem. En Følge af denne forandrede Opfattelse var det atter,
 at Forsøgene paa at omdanne Landracerne gennem Hingste
 af fremmed Oprindelse bleve opgivne, og at Landstutteriet op-
 hævedes fra 31. Juli 1862. Og naar der her stadig kun
 har været Tale om Hestens Avl, saa har det sin Grund deri,
 at det særlig var paa Hestens Avl alene, at den offentlige Op-
 mærksomhed var henvendt og svævede i Tvivl; med Hensyn
 til Kvæget svarede de nationale Racer saa ganske til Tidens
 Krav og indtog, hvad fornemmelig Mælkedvæget angaar,
 saa tilfredsstillende et Trin, at der ikke kunde føles nogen
 alvorlig Interesse for Forsøg med fremmede Blandinger. Ved
 samme Lov af 1862 ophævedes tillige det Tilsyn med Avlen,
 som hidtil fra Statens Side gennem Landstutmesteren var
 ført vistnok fornemmelig med Hesteavlen, men ad mere indirekte

Vej ogsaa med den øvrige Husdyravl; hele Aflens Ledelse lagdes saaledes i Landmændenes egne Hænder, og Staten indskrænkede sig til at bidrage 13,200 Kr. aarlig, fordelte imellem de forskjellige Landboforeninger i Forhold til disses eget Bidrag.

Under denne Ringenes Orden er for det første Hesteavlens gaaet meget tilfredsstillende frem, seet fra Landbrugets Side. De uregelmæssige Bygningsformer, som hidrørte fra hensynsløs Sammenblanding af de mest forskjelligartede Typer, forsvinde mere og mere og give Plads for et bestemt Fællespræg; men det maa ikke oversees, at det har været en væsentlig Hjælp med til dette Maalets Opnaaelse, at netop den rene Landhest mere og mere har vundet sig som den i Forhold til Opdrætningsomkostningerne bedste Markedsvarer, især i Sammenligning med de mange lette Blandingsformer, som de svenske og tyske Markeder frembyde. Kun fra Rytteriets Side lyde berettigede Klager, og det bliver mere og mere vanskeligt at finde det til Remonter nødvendige Tal indenfor Landets Grænser; imidlertid vil det ikke være vanskeligt at raade Bod paa denne Mangel, naar der blot stilles Statsmagten de nødvendige Pengemidler til Raadighed, thi den svære jydsk Hoppe frembyder alle Betingelser for med Fuldblodsdingste at yde et Afkom, der ikke vil staa væsentlig tilbage for Anglo-Normanner.

Ogsaa Kvægavlen kan i en af sine Hovedretninger, nemlig i Retning af Malkekvæget, siges i den sidste Menneskealder stadig at have udviklet sig paa en meget sund Maade. De lokale Stammers naturlige Anlæg, og den jævnlige Sammenligning med en saa fortrinlig Race som Anglerkvæget, har tidlig henledet vore Landbrugeres Opmærksomhed paa de ydre Tegn paa en god Malkeko; men det stærkede Øje for dennes væsentlige Egenskaber har atter været den bedste Beskyttelse mod utidige Krydsninger, thi det var just ikke mange Stammer, der kunde vise sig egentlig fristende. Men paa den anden Side maa det heller ikke tabes af Sigte, at den

systematiske Mælkning er saa mægtigt et Middel til at bøje selv afvigende Anlæg, at der ofte kun behøves nogle saa, 4 à 5, Slægtsled, for at alle Sporene af den stete Indblanding tilsyneladende fuldstændig skulle være udvistede, saa at det kun er Fastheden i Artning og den deraf følgende Ægalitet i Stammen, som endnu vidner om det renere Blods højere Værd.

Det er imidlertid indlysende, at den mere fremstredne ensidige Uddannelse af Husdyret ikke kan andet end føre flere Misgreb med sig. Vore Opdrætttere ere som Helhed betragtede allerede for længere Tid siden komne bort fra at fodre deres Besætninger slet; men undertiden er man henfaldet til den modsatte Fejl, at fodre for stærkt, det vil sige stærkere end Mælkeevnen kan følge med, hvorved Anlægget til Kjøddannelse faaer en afgjørende Overvægt og fører Kastning og Kælveseber med sig. Denne Fejl har især havt Betydning, hvor man har stræbt at udvikle en Stamme af ubestemt Anlæg, som det jydste Kvæg, til Højde med Anglerkvæget, og i denne Hensigt drevet Fodringen saa stærkt som muligt; Erfaringen har her lært at man fra Slægtsled til Slægtsled maa gaa jindig frem, og stadig lade sig lede af Mælkedelfen som maalgivende. — Under Udviklingen af de mere velbyggede jydste Stammer til de højere Trin af Mælkekvæg har man ogsaa jævnlig opført skuffende Forhaabninger paa den ikke ualmindelige Kjendsgjerning, at Bygningen (og især Kroppens Bredde og Dybde) i de første Perioder af Overgangstiden kun synes at lide ringe Afbræk, uagtet Mælkedelfen allerede efter saa Slægtsled naaer en meget anseelig Højde; man troer da strax at have løst den store Opgave at forene Kjød- og Mælkedyr i samme Race; og naar den samme Skuffelse med korte Mellemrum stadig venter tilbage, saa er det aabenbart fordi Opmærksomheden kun paataldes saalænge Forsøget tilsyneladende lykkes, og fordi det er meget sjældent at man faaer Vejledning til at følge Forsøget til Ende, og se Mælkekvægets ejendommelige Former tilsidst slaa igjennem,

saaledes som det er blevet godtgjort af Boudement i Aaret 1862 med Hensyn til Lefebre de St. Marcés Korthorns-Malkøer fra Bignon. — Men da ethvert Brud paa Naturens Egevægt maa medføre Forstyrrelser, har det ej heller været til at undgaa, at den stærkt drevne Mælkehdselse har medført Svagheder i de bedste Malkestammer. Allerede den smallere og mere kantede Bygning tyder paa Svaghed, og vore Opdrættere have allerede længe erkjendt, at Kalven maa færdes saa meget som Klimatet paa nogen. Naade tillader det i det Fri, for at styrke sin Legemsbestaffenhed, uagtet det er utvilsomt, at de paa Stald opfødte udvikle sig raskere og ere langt finere; ja selve den fine Hud styes mere end den søges, fordi den mere udsætter Dyret for Bryttilidelser. Der gives imidlertid endnu saa mange Maader, paa hvilke Plejen af Malketvæget kan modtage Forbedringer, at den Vej, man nogle Steder er slaaet ind paa baade i Fyen og i det sydlige Jylland, ved Krydsning med Korthornet at søge at hjælpe paa Bygningens Svaghed, har været meget uheldig; thi ikke blot trykkes Mælkehdselsen ned for flere Slægtsled, men den indpodede fremmede Rases større Fodringsfuldhed bliver en ny Kilde til Svaghed, saa at Erfaringer (især fra det sydlige Jylland) vise, at ikke engang den tilsigtede umiddelbare Virkning er blevet naaet. At man er villig til at gaa en saadan Omvej, i Stedet for at følge den simple naturlige Vej ved Sommerophold i det Fri (altsaa ved ikke altfor villige at lade sig lokke af Staldfodringens øjeblikkelige Fordele), ved gennemført Luftfornælse (Ventilation) i rummelige Stalde, og ved omhyggelig Hudpleje at holde Dyrenes Sundhed oppe, er ikke saa forunderligt i et Klima som vort; thi det er aabenbart, at det i og for sig ikke uberettigede Hensyn til Varmen saa godt som udelukke den friske Luftstrømning fra Staldene, saa længe det er Dyrenes egen Straalevarme som er den eneste Varmekilde. Ventilationen og Hudplejen ere vort Husdyrholds svageste Sider; men det er at vente, at den stedse større Vægt, der lægges paa Smørrets Kvalitet,

og i det Hele taget vore Fremskridt paa Mejeriets Omraade, ville blive en mægtig Støtte for Sundhedsplejens Fordringer i denne Retning; thi den fineste Kvalitet vil ikke i Længden kunne hævedes, naar vi ikke tage Hollændernes, Flamlændernes og Normandiernes yderliggaaende Renlighed til Mønster og-
 saa ved vor Staldindretning og vor Hudpleje.

For Rjødstammernes Vedkommende stiller Udviklingsgangen sig ikke saa heldig. Rjødsvæget i det nordvestlige Jylland er i Besiddelse af fortrinlige Anlæg, og hvor Opdrættet har været omhyggelig næret, lige fra Fødselen af, har det allerede flere Gange ved Dyrskuerne kunnet godtgøres, at det har frembudt en Dygning, der ikke staaer væsentlig tilbage for Korthornets; kun den tidlige Modenhed har naturligvis ikke kunnet naaes igjennem et ringere Tal af Slægtsled. Men da det engelske Marked i større Maalestok aabnedes for Udførselen af fedt Kvæg, kunde Opdrætterne ikke modstaa Fristelsen til gjennem Krydsning med Korthorn at frembringe Dyr, som vare slagtefærdige i en yngre Alder; og selv hvor man kun søgte Blandingerne til umiddelbar Fodning, var det ikke til at undgaa, at den stedegne Raees Udvikling fattes tilbage derved, at de bedste Opdrættere og de bedste Hundyr gif op i Krydsningsavl. Og endnu ugunstigere stillede Forholdet sig, naar, som det ofte skete, mange af de mindre heldige Blandinger gif over til Moderstammen; hvortil endnu kommer, at disse meget fordringsfulde Blandinger kun paa meget saa Steder havde Afgang til den uafbrudte ligelige Ernæring, som kun er mulig, hvor Koedyrking holder Skridt med Rjød racernes Formerelse, noget som desværre ingenlunde er Tilfældet i Danmark. De lokale Racer gif derfor ogsaa mange Steder stærkt tilbage, og da der, som ovennævnt, ikke fra Statens Side føres noget Tilsyn med Husdyravlens Gang, kunde Ondet gribe saa stærkt om sig, at tilsidst flere af de levende Landmænd i Jylland begyndte at skræmmes derved, og at søge Midler til at støtte og hæve de stedegne Racer. Det er imidlertid lidet sand-

synligt, at spredte Bestræbelser ville formaa at sætte nogen Dæmning for Ondets Udbredelse; det er altid en vanskelig Sag at have Fremtidens Ret ligeover for Nutidens Trang.

Med Hensyn til Valget og Brugen af Fodermidler er den danske Landmand gjennemgaaende fulgt med Tiden. Der spares ikke paa Kraftfoder, og som saadant bruges dels den hjemmeavlede Sæd, dels indførte Oliefager og i de sidste Aar store Mængder af Majs; kun med Hensyn til Rocablen staaer endnu meget tilbage; og om end Brugen af Roer altid maa være noget mere begrænset i Mejerierne af Hensyn til Smørrets Kvalitet, saa kan en saadan Undskyldning dog ikke paa nogen Maade gjøres gjældende ligeover for Fedevæget, af hvilke jo dog Mejeriprodukterne ogsaa stadig afgive et ikke ringe Kvantum. De tykke Forsøgsstationers loffende Fodertabeller have ogsaa haft en større Indflydelse end ønskeligt, da mange ikke kunne modstaa Fristelsen til at give deres hele praktiske Fremgangsmaade et rationelt Tilskud; men om end den jævnlige Paavisning af, at disse Tabellers Middeltal ere udbragne af saa store Afvigelser, at ethvert alvorligt videnskabeligt Grundlag maa siges at fattes dem, utvivlsomt har medført, at Tabellerne altid benyttes med en vis Varsomhed, saa have de dog altid bestyrket Tilbøjeligheden hos den danske Landbruger til mere at se paa Foderets Indhold, saaledes som Kemien paaviser det, end paa den mere eller mindre tilgængelige, let fordøjelige, Form, som kun giver Næringsstoffet physiologisk Værdi. I Overensstemmelse hermed finde ogsaa de Behandlingsmaader, ved hvilke Foderets Næringsstoffer gjøres lettere tilgængelige og assimilable, langt fra den udstrakte Anvendelse hos os, som de burde have.

Paa Grund af den begrænsede Læsefreds, som Sproget medfører, kan Litteraturen paa Husdyrbrugets Omraade ikke være stor. Af originale Skrifter i denne Retning maa nævnes: H. V e n d z: Huspattedyrenes Bgning og Liv. 278 Pag.

Svo. Udkommet i 3 Udgaver (1857—58, 1869 og 1876).

- B. Profch: Hestens Bygningslære. 224 Pag. 8vo. 3 4 Udgaver (1855, 1860, 1869 og 1875).
- Haandbog i Husdyrenes almindelige Sundhedspleje. 246 Pag. 8vo. 3 3 Udgaver (1856, 1866 og 1875).
- Haandbog i det alm. Husdyrbrug. 932 Pag. 8vo. 2 Udgaver (1861—63, 1870—72). En tredje Udgave begyndt 1878.
- Uddrag af de Frederiksborgske Stutteriers Aarbøger. 1856.
- Frederiksborg Stutteri, en historisk Undersøgelse. 1866.
- N. P. S. Buus: Malkføernes Behandling. 174 Pag. 8vo. 1875. 2den Udgave 1877.
- Heri ikke medregnet mindre Opsatser og Artikler i de landøkonomiske og veterinære Tidsskrifter.

Kjøbenhavn, den 12te Januar 1878.
